

ПОХОДЖЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація:

У статті йдеться про історію розвитку сучасної української літературної мови. Розглянуто близькість української мови до інших мов.

Ключові слова: *індоєвропейські мови, літературна мова, походження української мови.*

Abstract:

The article tells about the history of the modern Ukrainian language. We consider the proximity of the Ukrainian language to other languages.

Keywords: *Indo-European languages, literary language, origin Ukrainian.*

Із індоєвропейської прамови, яка розпалась не пізніше 2,5-3 тисяч років до н.е., з її північно-східної діалектної групи, до якої входили також діалекти майбутніх балтійських, германських, індійських та іранських мов, виділилась слов'янська прмова. Вона проіснувала понад 2,5 тисяч років і почала розпадатись десь близько третього століття н.е. Цей процес закінчився в основному в першому столітті.

Більшість гіпотез щодо прабатьківщини слов'ян локалізує її цілком або частково на території сучасної України, а за географічні орієнтири переважно беруться Дніпро, Дністер і Карпати.

За відомостями, зафіксованими в пам'ятках писемності, історія східних слов'ян почалась у VI столітті, на самому краю, в самому кутку нашої рівнини, на північно-східних схилах і передгір'ях Карпат, де утворився військовий союз слов'ян, очолюваний дулібським князем. Подібні форми політичної організації суспільства були властиві й іншим племенам.

На думку ж М. Грушевського : “За поріг історичних часів для українського народу можна прийняти IV століття нашої ери, коли ми маємо вже відомості, котрі можна прикласти спеціально до нього. До цього часу ми можемо говорити про нього, як про частину слов'янської групи племен”

Зрозуміло, що початок формування мови збігається з початком формування народу.

Внаслідок міграційної взаємодії людності дулібського та інших племінних об'єднань, а можливо за певної участі й неслов'янських племен, сформувався етнос котрий на початку XI століття створив державу під назвою Київська Русь.

Чи існувала єдина давньоруська мова, чи населення Русі користувалося діалектами, а за мову писемності правила запозичена разом із християнськими книгами церковнослов'янська (давньоболгарська) мова? На ці питання немає єдиної відповіді, як і на питання, коли почали формуватись українська, білоруська та російська мови.

Найважливіші фонетичні, граматичні та лексичні особливості української мови почали зароджуватись й розвиватись ще з XII ст.; у XIV-XVI ст. у своїй фонетичній системі, граматичній будові й словниковому складі вона вже сформувалася як окрема східнослов'янська мова – мова української нації, українська національна мова. Цей факт відображає офіційно-науковий погляд на походження української мови.

Офіційність і “єдиноправильність” цього твердження не випадкова. Початок української мови також пов'язується з кінцем XII століття, коли відбувається відокремлення північно-східної Русі від південної. Виходить якби не відокремилась північно-східна частина Русі, то не почала б формуватись українська мова, а точніше мова, якою розмовляли на території Київської Русі, не трансформувалась би в напрямку майбутньої української мови.

Це рівнозначно абсурдному твердженню , що коли б не утворилася б румунська мова, то на території колишньої метрополії Римської імперії не виникла б італійська мова, або що коли б у Південній Африці не сформувалась мова африкаанс (бурська мова), то нідерландська мова, котра дала початок мові африкаанс у XVII столітті, так і застигла би на місці.

Проте чимало авторитетних вчених (Ф. Міклошич, А Шляйхер, О. Бодяньський, П. Житецький, О. Потебня та ін.) вважали, що українська виникла значно раніше XIV століття і бере свій початок із спільнослов'янської мови. Академік А. Кримський писав, що українська мова уже в XI столітті існувала “як цілком рельєфна, певно означена, яскраво-індивідуальна одиниця”

Твердження про праруську мову – непотрібна і шкідлива гіпотеза, котра тільки заплутує історію української мови, - говорив Є. Тимченко. “Три східнослов'янські мови: українська, білоруська й російська – зростали незалежно одна від одної, як мови самостійні, і так званої “праруської” спільної мови ніколи не було” (І.Огієнко”).

Подібно висловлюється й сучасні видатні учені. В “історичній науці не існує достатніх доказів існування єдиної руської народності” – пише історик-поліглот О.Пріцак.

Звертає на себе увагу те, що ніхто не говорить ні про спільнозахіднослов'янську, ні про спільнопівденнослов'янську народності і мови. Чому ж так настирливо говорять спільнослов'янську народність і мову? Чи не для того, аби за допомогою псевдоісторичних маніпуляцій довести, що українці – “молодший брат” ?

В історіографії широко відома думка М.Маркевича, за якою великороси – народ, похідний від українців: український народ сформувався в незапам'ятні часи, а великоруський виник набагато пізніше з переселенців із території Русі-України, змішаних з угро-фінськими і тюркськими племенами. Такої думки дотримується чимало російських вчених. А славетний мовознавець князь Н.Трубецькой у 20-30 роках нашого називав росіян туранцями (тюрками), яких поєднує із слов'янами тільки мова.

Твердження чи хоча б припущення про давність української мови зразу отримували не тільки науковий, але й політичний присуд. Ще цар Олександр I звернув увагу на цитоване польським лексикографом Лінде висловлювання Л. Гурського щодо першості української мови серед слов'янських.

Теза С. Смаль-Стоцького про близькість української мови до сербської та її походження від праслов'янської одержала з боку польських, російських, а згодом і українських лінгвістів епітет “націоналістично-фантастичної”.

“Інородцями” спільно з євреями та іншими неросійськими народами трактував українців великодержавний політик П. Столипін.

У циркулярі 1910 року П.Столипін наказував не дозволяти створення товариств “інородницьких, у тому числі українських і єврейських, незалежно від цілей, які вони ставлять перед собою”.

Хоча українці зараховувались до “єдиного” чи “триєдиного” російського народу , насправді їх ніколи не вважали рівними росіянами.

А на питання: “Як говорили в Київській Русі ?” академік В.Ключевський відповідав: ”Так як говорять малороси”. За Максимовичем, говір руських князів тотожний говорі сучасного малоруського селянина Київщини. “У Києві XII -XIV ст. Говорило по-малоруськи, але з відомими відмінностями від малоруського наріччя Волині і Галичини; ця відмінність збереглась і до нашого часу», - писав В. Ягич.

Зауважимо, що між давніми русичами і сучасними українцями існує не тільки мовна, а й психологічна ідентичність, однаковість ментальності. Українці були реальністю ще за Київської Русі, інша річ, що вони ще не називалися українцями (як і стародавні англійці – англійцями, індійці – індійцями, німці – німцями). Якщо ж ґрунтуватися на народознавчому аналізі, то хіба в “Повчанні дітям” Володимира Мономаха не відчувається у всій повноті так властива українцям “філософія серця”, що її згодом науково осмислили Сковорода та Юркевич ?

Із визнання етномовної безперервності на території Київщини від часу полян і до наших днів логічно впливає твердження, що у майбутній Україні говорили майбутньою українською мовою. Що ж стосується писемності, то всі її пам'ятки створено “українізованою старослов'янщиною”.

Ця українізованість місцями настільки помітна, що М. Драгоманов мав усі підстави сказати: “Слово” – перша українська дума, а плач Ярославни – пісня українки”. А.Павловський з приводу іншої пам'ятки писемності зауважив: “Читаючи історію літописця Російського преподобного Нестора, я в багатьох місцях відчував, що потрібно б знати мову малоросіян”.

Мовна ситуація в Київській Русі, як і у всій тогочасній Європі, характеризувалася роздвоєністю. Освічені верстви населення користувались літературною мовою давньоболгарського походження , а решта членів суспільства – рідною руською мовою, точніше її територіальними діалектами.

Різниця між Руссю і Європою полягала в тому, що давньоболгарська і руська мови були близькоспорідненими. Це сприяло поширенню освіти, масштаби якої були на Русі більшими, ніж у

латиномовній Західній Європі, і проникненню до книжної мови слів та інших елементів розмовної мови, тобто “українізації старослов’янщини”.

“Українізована старослов’янщина” – це давньоруська писемна мова, що поширювалась по всій території Київської держави. А те, що в усіх монастирях колишньої Росії писали цією староукраїнською мовою, то в цьому немає нічого дивного, бо вся грамота у володінні Рюриковичів у середньовічні часи йшла від київських монастирів. Це ж бо була мова тогочасних культурних людей, як у 19 ст. російські дворяни вживали французьку мову замість рідної.

Українську вимову церковних текстів у Росії зберегли лише старообрядці-безпопівці.

Подібно розвивалась і книжна мова на Русі-Україні, де “старослов’янщина” зазнавала подальшої українізації. Це тривало аж до XVIII століття, в кінці якого на народно-розмовній основі почала формуватись нова українська літературна мова. (На Західноукраїнських землях стара книжна мова затрималась довше, подекуди навіть до XX століття.) Основи сучасної загальнонародної української літературної мови остаточно було закладено в творчості Т.Г.Шевченка.

Останніми роками в Україні з’являються публікації, автори яких коренів української мови дошукують в індоєвропейській прамові. Поновлюються в обігу дослідження учених минулого століття (Е.Класен, А.Чертков, М.Красуський та ін.), за якими українська – одна з найстаріших державних етносів. Поглиблюється вивчення спорідненості української мови з санскритом – літературною мовою індійських аріїв, котрі декілька тисяч років проживали в північному Причорномор’ї.

Дослідниками доведено, що найдавніший шар “Рігведи” (близько 4500-2500 р.р. до н. е.) –книги давньоіндійських священних гімнів, пов’язаний з територією на північ від Чорного моря.

Гіпотези такого типу заохочують до пошуків історичних витоків народу, до відновлення історичної пам’яті, стимулюють наукові дослідження, не кажучи вже про позбавлення народу від комплексу меншовартості і зміцнення національної гідності. Цілком природно, що вони викликають гнів і обурення тих, хто відмовляє українській мові та її носієві не лише в праві на власну історію, але й у праві на існування.

З огляду на це тут краще перебільшення чи навіть помилка, ніж українофобський штамп типу “не було, нема і бути не може”. Тим більше, що, як казав один славний філософ, є речі в які неможливо повірити, але нема речей, яких не могло б бути.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія української мови - https://uk.wikipedia.org/wiki/Історія_української_мови
2. Коли ж виникла українська мова? - http://www.philology.kiev.ua/Lingur/art_35.htm
3. Д.І.Дорошенко “Нарис історії України” Львів “Світ”. 2001
4. "Українське народознавство" – Г.С.Лозко
5. Про давність української мови - <http://klich.at.ua/publ/1-1-0-422>
6. Літературна мова - https://uk.wikipedia.org/wiki/Літературна_мова
7. Історія розвитку української літературної мови - <http://uastudent.com/istorija-rozvytku-ukrainskoi-literaturnoi-movy/>

Харчук Денис Ігорович – студент групи 2КН – 16б, факультет інформаційних технологій та комп’ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: 051999d@gmail.com

Науковий керівник: **Азарова Лариса Євстахіївна** – д-р філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, Вінниця

Kharchuk Denis I. – Department of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia email: goodfo-99@rambler.ru

Supervisor: **Azarova Larisa Y.** – Dr. of Philology, Professor, Head of Linguistics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.